



Z odprtja razstave Etnologija je življenje v Mestni hiši.
Foto: Jelena Justin, Kranj, 22. 11. 2012



Pogovor z Anko Novak na muzejskem večeru po odprtju razstave.
Foto: Jelena Justin, Kranj, 22. 11. 2012

ETNOLOGIJA JE ŽIVLJENJE

Leta 2013 Gorenjski muzej praznuje 60-letnico svojega delovanja. Velik delež k ustvarjanju njegove zbirke, publiciranju in odmevnosti muzejskega dela je dala tudi naša kolegica Anka Novak, kustosinja etnologinja Gorenjskega muzeja v letih 1959–1992. Leta 2012 smo se z njo veselili njenega visokega življenjskega jubileja, 80-letnice. Pripravili smo razstavo, ponatisnili nekatere njene slabo dostopne članke in besedila razstavnih zloženk ter se pogovarjali z njo na muzejskem večeru. Njeni dosežki so cenjeni tako v etnologiji kot muzealstvu. Leta 1993 je prejela Valvasorjevo nagrado za življenjsko delo in Murkovo priznanje za življenjsko delo v etnološki muzejski stroki. Od leta 2010 je častna članica Slovenskega etnološkega društva.

Anka Novak se je že kot študentka etnologije in slavistike spoznala z muzejskim terenskim delom, ki so ga sredi 20. stoletja vpeljale etnografske ekipe pod vodstvom ravnatelja Slovenskega etnografskega muzeja, dr. Borisa Orla. Ko je leta 1959 od predhodnice Eve Rudolf prevzela delovno mesto kustosinje etnologinje v Gorenjskem muzeju, je v nekaj letih po tej metodi sistematično pregledala celotno Gorenjsko od hiše do hiše, zbirala je, evidentirala in dokumentirala etnološko gradivo. Ljudje po vaseh so bili takrat pripravljene neznanko iz muzeja, ki se je pojavila na vratih, sprejeti v svoj dom in se z njo pogovarjati, ji pokazati predmete, ki so jih podedovali od svojih prednikov. Pregledovanje hiš, še posebej podstrešij, in spoznavanje ljudi se ji je obrestovalo ves čas dela v muzeju, saj je tradicionalne kmečke načine življenja raziskovala, kakor bi danes rekli, s soudeležbo, evidentirano gradivo pa ji je pomagalo pri postavljanju etnološke zbirke in razstav.

Čas njene službe v Gorenjskem muzeju je še posebej zaznamoval intenziven proces razpadanja in preoblikovanja tradicionalnih načinov življenja sredi 20. stoletja in v njegovi drugi polovici. Ob doživljanju teh sprememb se je še bolj zavedala poslanstva etnološkega muzejskega dela, ki ga je razumela kot dvosmerno komunikacijo z obveznostjo, da na terenu zbrano

gradivo in spoznanja predstavi na razstavah, ga tako ponudi in osvešča domačine o vrednotah tradicionalnih načinov življenja. Kar takoj, že leta 1960, je postavila dve topografski razstavi o kulturnih in etnografskih spomenikih v Podkorenu in o ljudski kulturi Dovjega in Mojstrane, leta 1964 pa o ljudski kulturi v Bohinju. Od leta 1961 je pripravljala tematske razstave: od noše, ljudske umetnosti, domačih obrti, planšarstva na Gorenjskem, materialne kulture, torej gospodarstva, stavbarstva in vsega drugega v Gornjesavski dolini in v Besnici, do prehrane v Šenčurju in gorenjskega kmečkega stavbarstva. Seznam razstav, ki jih je pripravila v dobrih tridesetih letih, našteva po dve ali eno večjo letno z redkimi presledki. Zbrala je na tisoče predmetov – od inventarne številke E 669 do E 4361, med katerimi so odlične zbirke poslikanega pohištva, keramike in drugih izdelkov domače obrti, noše, prometa in transporta itd. Njena inventarna knjiga je polna odličnih podatkov kot nobena druga v našem muzeju. Skrbno delo pri dokumentaciji je vidno tudi pri fototečnem gradivu. Na terenu je namreč veliko in zelo dobro fotografirala. Z željo iztrgati zobu časa kar največ spoznanj in predmetov, se je lotevala še mnogih tem ne le z razstavami v muzejih in na terenu, objavami, s predavanji, z vodstvi, pač pa tudi z arhitektonskim dokumentiranjem izbranih hiš in govorico filma. Pri tem je sodelovala z mnogimi kolegi etnologi, saj je bila tudi tesno vpeta v delovanje Slovenskega etnološkega društva.

Ni pa imela pravih možnosti za objave raziskovalnih spoznanj v samostojnih publikacijah. Zato je teme, ki jih je prepoznala kot temeljne gorenjske etnološke teme, objavljala, kjer se je pač dalo. Poleg člankov v strokovnih in stanovskih revijah, kot so *Etnolog*, *Traditiones* in druge, je veliko objavljala v *Snovanjih*, prilogi časopisa *Gorenjski glas*, ki so ga brali tudi njeni sodelavci – informatorji v gorenjskih vaseh in drugi Gorenjci. Te in še druge danes slabo dostopne članke in besedila razstavnih zloženk Anke Novak smo leta 2012 skupaj s seznamom njenih razstav in objav ponatisnili v knjižici z naslovom *Etnologija je življenje*.

* Mag. Tatjana Dolžan Eržen, mag. etnologije, muzejska svetovalka za etnologijo, Gorenjski muzej, 4000 Kranj, Tomšičeva 42, E-naslov: tatjana.erzen@gorenjski-muzej.si

Razstava z enakim naslovom v kranjski Mestni hiši od 22. novembra 2012 do 24. februarja 2013 pa je s fotografijami, plakati in z drugim dokumentarnim gradivom prinesla vpogled v muzejsko delo kustosa etnologa. Nahrbtnik, ki ga je Anka Novak uporabljala pri raziskovanju planšarstva v Bohinjskih gorah v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja, množica popisanih terenskih zvezkov, fotoaparati, diapozitivi in avdio zapisi, akcesijska in inventarna knjiga, predmetni in fotografski kartoni, kartoni terenskih zapiskov so temelj za pripravo razstav, njihovih katalogov in zloženek, člankov in prispevkov v različnih publikacijah. Dodali smo nekaj barvitih predmetov. Razstava bo junija prenesena v Kajžnikovo hišo v Rateče.

Soočanje z nezadržnimi spremembami v načinih življenja po Gorenjskem, naporno delo na terenu, zlasti na planinah v Julijskih Alpah in številni hudi izzivi pri delu v Gorenjskem muzeju kolegice Anke Novak ni zagrenilo, ohranila je mladostno pozitiven odnos do razvoja in novosti v življenju ljudi pa tudi etnološkega dela v muzejih. Hvaležni smo ji za njeno pionirsko etnološko delo v Gorenjskem muzeju in za njeno prisotnost med kolegi v društvu. Hvaležni smo tudi, da je v drugem nadstropju Mestne hiše v Kranju še vedno na ogled razstava Ljudska umetnost na Gorenjskem, čeprav preplavljena z restavriranimi poslikanimi skrinjami, pa da njen in naš Planšarski muzej v Stari Fužini v Bohinju deluje že preko 40 let.

STOLETNICA ROJSTVA DR. VALENSA VODUŠKA (1912–1989)

Leta 2012 smo se etnologi spomnili stoletnice smrti velikega jezikoslovca, folklorista in antropologa, dr. Karla Štreklja. Dokaj bežno pa smo se spomnili stoletnice rojstva velikana slovenske etnomuzikologije, dr. Valensa Voduška. Glasbena matica je 20. novembra 2012 v seriji Naš etnomuzikolog v Slovenskem etnografskem muzeju pripravila spominski večer na Valensa Voduška, na katerem smo sodelovali nekateri njegovi nekdanji sodelavci in mlajši raziskovalci z Glasbenonarodopisnega inštituta (GNI) ZRC SAZU, ki ga je kar sedemindvajset let (1955–1982) vodil in znanstveno usmerjal prav Vodušek. Sodelovala sta še nekdanja člana Slovenskega okteta, Danilo Čadež in Marjan Štefančič. Jasni Vidakovič, ki je večer zasnovala, pripravila in vodila, se moramo zahvaliti, da smo se v jubilejnem letu Voduška sploh spomnili, čeprav bi bilo lepo in nujno, da bi se ga vsaj s kakšnim simpozijem spomnil tudi GNI, ki je pod Voduškovim vodstvom doživel svoj največji znanstveni razcvet.

Vodušek je svoje glasbeno poslanstvo vtisnil tudi drugim inštitucijam in vsej slovenski kulturi, saj je bil v letih 1945–1951 dirigent radijskega in filharmoničnega zbora, med letoma 1951 in 1957 pa direktor ljubljanske opere. V širši javnosti pa je bilo najbolj odmevno Voduškovo šestnajstletno (1956–1972) umetniško vodenje Slovenskega okteta. Ta je prav pod njegovim vodstvom dosegel svoj umetniški vrh in kot eden najboljših slovenskih vokalnih ansamblov ponese v svet sliko slovenske umetne in ljudske pesmi.

Po smrti Franceta Marolta je GNI vodil Vodušek, ki je Marolta v vsem presegel, predvsem pa je Maroltovo domoljubno-umetniške vizije nadgradil z načrtnim znanstvenoraziskovalnim in terenskim delom. Na novo in brez vzorov je uredil še moderno sistematizacijo in katalogizacijo gradiva, ki se je z uvedbo nove snemalne tehnologije na Inštitutu začel vse bolj nabirati. Ob tem je Vodušek sledil še novostim v teoriji svetovne etnomuzikologije in tovrstne novosti predstavljal in jih uveljavljal v slovenskem prostoru. Uvidel je tudi, da takratna slovenska folkloristika ni zadosten okvir za celovitejšo raziskavo ljudske glasbe, zato je

z vso širino sprejemal poglede takrat zelo živahnih in sodobnih prebujanj v slovenski etnologiji. Na skupnih sestankih in simpozijih je etnologom in širši strokovni javnosti predstavljal svoje poglede na takrat aktualne probleme v stroki. Te predstavitve so se na žalost le v drobcih ohranile v njegovih zapisih, teoretično pomembni članki, kot npr. Kaj je slovenska ljudska pesem in Ali in kako definiramo »ljudsko« kulturo kot predmet etnologije, pa so bili objavljeni. Razumevanje drugačne, Voduškove folkloristike, lahko preberemo v članku O sodobnih nalogah folkloristike. Študentom etnologije pa je v knjižici *Poglavja iz metodike etnološkega raziskovanja* predstavil etnomuzikološko vedo v članku O evropski etnomuzikologiji.

Velika Voduškova strast je bilo odkrivanje razvoja in zakonitosti ljudske glasbe. Izhajal je iz slovenske tradicije, ki jo je primerjal z evropskimi in s svetovnimi koordinatami spontane ustvarjalnosti in jo vanje vključeval. Bodisi da se je loteval pentatonike kot izhodišča razvoja slovenske ljudske vokalne glasbe bodisi da je raziskoval verzno-metrične in glasbene oblike bodisi pokrajinske značilnosti (Rezija, Koroška, Bela krajina, Prekmurje itd) – vedno je iskal primerjave, razlike in potrditve v vseh njemu dostopnih svetovnih zbirkah ljudskih pesmi. Bil je erudit, ob tem pa še širok poznavalec vrste jezikov, zato se je na njegova odkritja in ugotovitve lahko zanesla vsa strokovna domača in tuja javnost. Znano je, da je Vodušek za vsak, tudi »minoren« pojav (minornih pojavov zanj v stroki ni bilo), prebrskal vse zbirke ter pojave primerjal in šele na tej podlagi začel sklepati in zaključevati. Za Voduška, ki se nikoli ni kaj preveč oziral na t. i. »znanstveno birokracijo«, je veljalo, da je pravzaprav malo pisal, čeprav je napisal precej. Neprestano pa je, tudi v pokoju, veliko bral, študiral in odkrival. Javnosti je svoje znanje posredoval v številnih radijskih oddajah in na strokovnih konferencah. Na teh je imel pred seboj le listek z glavnimi točkami, vse drugo je povedal na pamet. Žal ti njegovi tehtni referati niso bili nikoli posneti, zato tudi niso objavljeni. Svojo pravniško natančnost (bil je tudi pravnik), erudicijo, znanje in širino je v mnogih in dolgotrajnih

* Prof. dr. Marko Terseglav, prof. slov. in prim. knj. 1000 Ljubljana, Rimska 25, E-naslov: marko.terseglav@guest.arnes.si